

מפגש מס' 67

דף למנחה

ספר ירמיהו פרקים מ"ו - נ'

תוכן הפרקים שנלמדו השבוע

פרק מ"ו - מפלת מצרים בקרב כרכמיש וכיבוש מצרים ע"י בבל

פרק מ"ז - מפלת הפלשתים

פרק מ"ח - חורבן מואב, ותיאור האבל על מואב

פרק מ"ט - נבואות קצרות לעמים הסובבים את ישראל ((עמון, אדום, דמשק, קדר, חצור ועילם)

פרק נ' - חורבן בבל. נבואה זו ממשיכה גם בפרק נ"א.

בסיומו של ספר ירמיהו, מופיע קובץ נבואות לגויים (מ"ו-נ"א). הפסוק האחרון בפרק נ"א מסכם את ספר ירמיהו: וְאָמַרְתָּ כִּכָּה תִשָּׁקַע בָּבֶל... עַד הֵיחָדְשׁ יִדְבְּרִי יִרְמְיָהוּ (נ"א, סד) פרק נ"ב הוא מעין נספח, הסוגר את הספר עם תיאור של החורבן, המקביל לתיאור בספר מלכים (ראה בסיכום דעת מקרא לפרק נ"ב). בשיעור זה ננסה להבין מהו המסר של נבואות ירמיהו לגויים? ומה המשמעות של סיום ספר ירמיהו עם נבואות לגויים?

לימוד מעמיק

נבואות ירמיהו לגויים בסיום ספר ירמיהו

בראשית עיוננו נציין, כי ירמיהו איננו הנביא היחיד אשר ניבא לגויים. גם בספרי ישעיהו יחזקאל ועמוס מופיעים קבצי נבואות לגויים; נבואתו היחידה של עובדיה היא על אדום; ונבואת יונה היא לנינווה (וכן בנביאים נוספים). אם כן, נביאי ישראל מנבאים לא רק על עם ישראל אלא גם על הגויים. חלק מנבואות אלה אף נאמר ישירות לגויים (כגון: נבואת יונה על אנשי נינוה שמטרתה היתה להחזירם בתשובה), או לפחות הגיע לאזניהם משמועות (רבשקה יודע על נבואת ישעיהו שאשור תכבוש את הארץ (מל"ב י"ח, כה); וכך נבזרזרדן יודע על נבואת ירמיהו על הכיבוש הבבלי (ירמיהו מ', א-ד)). אולם, רבות מהנבואות לגויים לא נאמרו אליהם וכלל לא הגיעו לאזניהם, אלא נאמרו לעם ישראל, והמסר שלהן מיועד לעם ישראל.

בשונה מנביאים אחרים, ירמיהו הוקדש מתחילת שליחותו להיות "נביא לגויים": בְּטָרְס אֲצִרְךָ בְּבֶטֶן יְדֵעֲתִיךָ וּבְטָרְס תֵּצֵא מִרְחֹס הַקֶּדְשִׁיךָ נְבִיא לְגוֹיִם נְתַתִּיךָ (א', ה) רְאֵה הַפְּקֻדֹתֶיךָ הַיּוֹם הַזֶּה עַל הַגּוֹיִם וְעַל הַמַּמְלָכוֹת לְנִתּוֹשׁ וְלִנְתוֹץ וְלְהַאֲבִיד וְלְהָרוֹס לְבָנֹת וְלִנְטוֹעַ: (י). אמנם, רש"י (בעקבות המדרש) מפרש שהגויים בפסוק זה הם עם ישראל, המתנהגים כמו הגויים, ובכמה מקומות ירמיהו מכנה את עם ישראל "גוי" ואף משווה את התנהגותם להתנהגות הגויים (ט', כה). אולם באופן פשוט, נראה כי בהקדשתו של ירמיהו הוא מקבל שליחות שאיננה מתמקדת רק בעם ישראל אלא בעמים נוספים, ואולי בעולם כולו.

נבואת ההקדשה מאפיינת את נבואת ירמיהו, לא רק כנביא לגויים אלא גם כנביא החורבן: רְאֵה הַפְּקֻדֹתֶיךָ הַיּוֹם הַזֶּה... לְנִתּוֹשׁ וְלִנְתוֹץ וְלְהַאֲבִיד וְלְהָרוֹס (י), ואכן, רוב רובו של ספר ירמיהו עוסק בתוכחות ובפורענות, והוא מסתיים עם התממשות נבואות הפורענות הקשות - חורבן וגלות (ל"ט; נ"ב), ואפילו השארית הדלה אשר נשארת בארץ יורדת למצרים ואובדת שם (מ'-מ"ד). יחד עם זאת, יש תקווה בשליחותו: לְבָנֹת וְלִנְטוֹעַ (א', י). תכליתן של

נבואות התוכחה של ירמיהו איננו ההרס, אלא הניסיון למנוע את החורבן או לכל הפחות לצמצמם את נזקיו. יתר על כן, נראה שנבואות ירמיהו מצביעות על כך שתכליתו של ההרס והחורבן הוא צמיחה מחדשת בצורה נכונה (ראה בסרטון של הרב ד"ר שוקי רייס וביעור לקהילות לומדות על נבואות הנחמה של ירמיהו).

נשים לב, שסיומו של ספר ירמיהו סוגר מעגל עם פתיחתו: ירמיהו הוקדש להיות נביא לגויים, ונביא חורבן אשר נותן גם תקווה לעתיד, וספרו מסתיים עם נבואות לגויים (מ"ו-נ"א) ועם התגשמות נבואות החורבן (נ"ב), ולבסוף - עם הוצאת יהויכין מהכלא בבבל, אשר נותנת תקווה לעתיד (נ"ב, לא-לד).

כעת, נתמקד בנבואות הגויים בספר ירמיהו. נתחיל את עיוננו מנבואות שאינן נמצאות בקובץ של נבואות הגויים, אלא משולבות במהלך הספר. בשתי נבואות (פרק כ"ה ופרק כ"ז) פונה ירמיהו אל הגויים, ועושה מעשה סמלי אשר מטרתו להשפיע על מעשיהם: לשכנע אותם שאין סיכוי למרוד בבבל, ועליהם להשתעבד לה. בפרק כ"ה ה' מצווה את ירמיהו להשקות את כל הגויים מ"כוס היין החמה". באמצעות משל שתיית הכוס ירמיהו מנבא על התרחשות כלל-עולמית, שבה כל העמים יפגעו מחרון אף ה' (המסומל ע"י כוס היין החמה): וְשָׁתו וְהִתְגַּעְשׁוּ וְהִתְהַלְלוּ מִפְּנֵי הַחֶרֶב אֲשֶׁר אֶנְכִי שֹׁלַח בֵּינְתֶם... וְהָיוּ תַלְלֵי ה' בְּיָמֵי הַהוּא מִקִּצֵּה הָאָרֶץ וְעַד קִצֵּה הָאָרֶץ לֹא יִסְפְּדוּ וְלֹא יִאֲסְפוּ וְלֹא יִקְבְּרוּ לְדָמָן עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה יְהִי: (כ"ה, טז; לג). ירמיהו מונה עמים רבים מאד שישתתפו במהומה, ואף מבהיר שלא תהיה אפשרות להתחמק מכך: וְהָיָה כִּי יִמְאָנוּ לִקְחַת הַכּוֹס מִיַּדְךָ לְשִׁתּוֹת וְאִמְרַת אֱלֹהִים כֹּה אָמַר ה' זָבָאוֹת שְׁתוּ תִשְׁתּוּ: (כח). בנבואה זו ירמיהו מנסה למנוע את הברית בין העמים שמטרתה להתנגד לבבל. טענתו של ירמיהו היא שברית זו לא תצליח, מפני שרצון ה' כרגע הוא שבבל תשלוט בעולם, ולכן אף אחד לא יוכל להתנגד למהלך זה.

באופן דומה לכך, בפרק כ"ז ירמיהו מצטווה ללכת עם עול על צווארו ובעזרת מעשה סמלי זה הוא מבקש לשכנע את כל העמים להשתעבד לבבל: כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי עִשָׂה לְךָ מוֹסְרוֹת וּמִטּוֹת וּנְתַתֶּם עַל צוּאֲרְךָ: וְשַׁלַּחְתֶּם אֶל מֶלֶךְ אֲדוּם וְאֶל מֶלֶךְ מוֹאָב... אֲנֹכִי נִתְּנִי אֶת כָּל הָאֲרָצוֹת הָאֵלֶּה בְּיַד נְבוּכַדְנֶאֶצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל עֲבָדַי... וְעָבְדוּ אֹתוֹ כָּל הַגּוֹיִם... (כ"ז, ב-ז). בדבריו מדגיש ירמיהו את גדולת ה', אשר ברא את כל העולם, ומכח זה הוא אף שולט בכל המהלכים ההיסטוריים. ירמיהו מבהיר שבני האדם אינם מסוגלים להתנגד למהלכים האלקיים הגדולים המתרחשים, וניסיון התנגדות למהלך האלקי יגרוור מחיר כבד: וְהָיָה הַגּוֹי וְהַמְּמַלְכָה אֲשֶׁר לֹא יִעָבְדוּ אֹתוֹ אֶת נְבוּכַדְנֶאֶצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל וְאֶת אֲשֶׁר לֹא יִתֵּן אֶת צוּאָרוֹ בְּעַל מֶלֶךְ בָּבֶל בַּחֶרֶב וּבַרְעָב וּבְדָבָר אֶפְקֹד עַל הַגּוֹי הַהוּא נָאֵם ה' עַד תָּמִי אֲתֶם בְּיָדוֹ: (כ"ז, ח).

המהלך הגדול שירמיהו מצויר לאורך הספר הוא שבבל עומדת להיות אימפריה, לכבוש את כל האזור ולשלוט בכל העמים, וגם ממלכת יהודה בכלל זה. אין אפשרות להימנע מן הכיבוש הבבלי, לא ע"י ברית בין עמים שונים ולא ע"י מרד או מלחמה. רק כניעה לבבל תוכל להציל את העמים (ואת ממלכת יהודה בכללם) מהשמדה גמורה.

פרקי הנבואות לגויים, אשר מופיעים בסוף הספר, משתלבים במהלך הזה: בפרקים מ"ו-מ"ט מתאר ירמיהו את מפלתם של עמים שונים, אשר בעבר היו בעלי עצמאות או עמדת שליטה וכח, ובסדר העולמי החדש גם הם ייכנעו בפני בבל. כך הוא מתאר את מפלת מצרים בקרב כרכמיש וכיבושה ע"י בבל (מ"ו); מפלת הפלשתים (מ"ז); מפלת מואב (מ"ח); ולאחר מכן מתאר בקצרה את מפלתם של עמון, אדום, דמשק (ארם), קדר, חצור, ועילם (מ"ט). כל העמים הללו היו בעלי כח בשלב כלשהו בהיסטוריה, והרגישו בטחון וגאווה בכוחם, ואף פגעו בעם ישראל. והנה, אל מול עוצמתו של מלך בבל כולם מתמוטטים ונופלים, ובכך מקבלים את עונשם.

אם כן, לכל אורך הספר, ירמיהו ניבא על עלייתה של בבל ברצון ה', ודרש מכל העמים להיכנע לבבל, ואף תיאר את מפלתם. והנה באופן מפתיע, בשני הפרקים האחרונים של הספר (נ"א-נ"ב) הופך ירמיהו את התמונה ומנבא באריכות רבה על מפלת בבל: ...גַּלְגָּדָה בְּבֶל הַבִּישׁ בַּל חַת מִרְדָּךְ הַבִּישׁוּ עֲצָבִיָּה חָתוּ גְלוּלִיָּה: כִּי עָלָה עָלֶיךָ גּוֹי מִצָּפוֹן הוּא יִשִׁית אֶת אֲרָצְךָ לְשִׁמְהָ וְלֹא יִהְיֶה יוֹשֵׁב בָּהּ (נ', ב-ג); וְאִמְרַת בְּכָה תִשְׁקַע בְּבֶל וְלֹא תִקּוּם מִפְּנֵי הָרַעָה אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא עָלֶיךָ וְיִעֲפוּ (נ"א, טד).

נדמה, שדווקא המהפך הזה בנבואת ירמיהו, מעליית בבל למפלתה, נותן את התמונה היותר שלמה: בסופו של דבר מתברר שבבל הייתה בסך הכל כלי משחק ביד ה'. עלייתה וכוחה הרב באו לה מאת ה', אשר השתמש בה

כדי לפגוע בעמים אשר חטאו כלפי ה' בדרכים שונות, המפורטות במהלך פרקי הנבואות לגויים: פגעו בעמים אחרים; התגאו יתר על המידה; בטחו בכחם ובעשרם; כפרו בה' והאמינו באילים. אולם, מאחר שבבל עצמה לא היתה צדיקה, ומעשיה לא נעשו לשם שמים, אלא היא חטאה באותם חטאים בדיוק, גם היא לבסוף תקבל את ענשה מאת ה', וגם מפלטה תגיע. וככל שמעמדה היה גדול ורם, כך מפלטה תהיה קשה וכואבת יותר.

שאלה למחשבה

ירמיהו מציג תמונה כללית, לפיה כל אומה אשר שולטת באומה אחרת ביד חזקה לבסוף נופלת בידי אומה אחרת. חשבו על מהפכים מעין אלה שהתרחשו לאורך ההיסטוריה. נסו להבין מהם הגורמים הריאליים המביאים למהפכות ולנפילות של שליטים? ומה המשמעות הרוחנית של הנפילות והמהפכים האלה?

ישנם גורמים ריאליים רבים לנפילתם של שליטים ומעצמות, אולם נבואות ירמיהו על הגויים מבהירות שעלייתם של העמים ומפלתם היא מאת ה'. דווקא בשעה שבה אימפריה עוצמתית כמו בבל כובשת את העולם כולו, יש חשש שאנשים המתבוננים במהלך יטעו ויחשבו שלאנשים מסויימים יש כח חזק והם השולטים בעולם. ואכן, בעולם העתיק הייתה אמונה שהמלכים הם אלים, וניצחון במלחמה הוא ניצחון של אל אחד על אל אחר. תפקידו של ירמיהו כ"נביא לגויים" הוא להראות לעם ישראל את התמונה העולמית השלמה, וע"י כך להבהיר שאין כוח יותר חזק מה'. גם הממלכות השולטות כרגע יפלו וינוצחו, וכך יוכח שוב שה' הוא השולט בעולם. נבואות מעין אלה מופיעות גם בספר ישעיהו, החוזר ומדגיש שהמעצמה האשורית השולטת בימיו היא רק כלי ביד ה', וגם היא עתידה ליפול (ישעיהו י'); גם יחזקאל חוזר ושוב על המסר "וידעו כי אני ה'". ואף משה רבנו, בעמדו לפני פרעה לא התמקד רק בשיחור עם ישראל מעבודת מצרים אלא הבהיר שוב ושוב שמתרת המהלך היא וידעו מצרים כי אני ה' בנטתי את ידי על מצרים והוצאתי את בני ישראל מתוכם. (שמות ז', ה). על כך ראה עוד [בפוסט מאת ישי אילן](#) ובשיעורו של הרב יוסף מרקוס.

נראה כי ירמיהו אמנם מלווה את עם ישראל בתהליך שלקראת החורבן, אך הוא לא מסתפק במבט הצר על המתרחש בממלכת יהודה, אלא מרחיב את המבט של שומעיו באותה שעה ושל קוראיו לדורות. ירמיהו חוזר ואומר שהמהלך המתרחש לנגד עיניהם של תושבי ממלכת יהודה איננו ממוקד רק בהם, אלא הוא מהלך אלוקי גדול אשר כל העולם כולו משתתף בו. בתוך המהלך הגדול הזה, ישנה משמעות רבה למעשיהם של ישראל, עליהם לקחת אחריות על מעשיהם אשר משפיעים על המציאות, ולכן הוא מוכיח אותם שוב ושוב ומצפה שיעשו תיקון. אך יחד עם זאת הוא מבהיר שההתרחשויות הרבה יותר גדולות ועוצמתיות, ומכוננת ע"י ה', ונוגעות לעולם כולו ולא רק לעם ישראל.

ומן המבט הכללי נחזור אל המבט הלאומי: מסר חשוב נוסף של נבואות הגויים הוא הנחמה לעם ישראל. בסיומה של הנבואה על מצרים מופיעים פסוקי נחמה: וְאַתָּה אֵל תִּירָא עֲבָדֵי יַעֲקֹב וְאֵל תַּחַת יִשְׂרָאֵל כִּי הִגְנִי מוֹשֶׁעַךְ מִרְחֹק וְאֵת זִרְעֶךָ מֵאֶרֶץ שִׁבְיָם וְשָׁב יַעֲקֹב וְשָׁקֵט וְשָׁאֵן וְאִין מִחֲרִיד: אַתָּה אֵל תִּירָא עֲבָדֵי יַעֲקֹב נְאֻם ה' כִּי אֶתְּךָ אָנִי כִּי אֶעֱשֶׂה כָּל־הַבְּכָל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִדְחִיתֶךָ שָׁמָּה וְאַתְּךָ לֹא אֶעֱשֶׂה כָּל־הַיְסוּדִיךָ לְמִשְׁפַּט וְנִקְחָה לֹא אֲנַקְךָ (מ"ו, כז-כח). וגם במהלכה של הנבואה על בבל מופיעים פסוקי ישועה לישראל: שִׁבְבִתִּי אֶת יִשְׂרָאֵל אֵל נוֹהוּ וְרַעַה הַפְּרִמָּל וְהַבְּשֵׁן וְבָהָר אֶפְרַיִם וְהַגְּלָעָד תִּשְׁבַּע נִפְשׁוֹ: (נ', יט).

שאלה למחשבה

מדוע במהלך נבואות הפורענות לגויים מופיעים פסוקי נחמה לעם ישראל?

אחד הדברים שמטרידים את העם בתקופה של פורענות וחורבן הוא התחושה שאין צדק בעולם, שה' עזב את ישראל, ואינו מעוניין בו ובהצלחתו, ולכן הוא מאפשר לאויבים להכות את ישראל, ואיננו פוגע באויביהם. כל עוד הממלכה השולטת ממשיכה ליהנות מכיבושיה, מתעצמת התחושה שהרע שולט בעולם, ושאינו צדק.

כאשר הנביא מנבא שהרשעים ייפגעו אף הם, הוא מחזיר לעם את האמון בצדק, ובאפשרות הנחמה והישועה. עצם הפגיעה ברשעים יש בה מן הנחמה, והשלב הבא הוא שהפגיעה בעמים האחרים תאפשר את ישועת ישראל ושיבתו לארצו.

זוית אישית

כאשר אנו שקועים במצוקה כלשהי, קשה לנו להרחיב את המבט ולראות את התמונה הכללית ואת מגמתו החיובית של התהליך. לעתים אנו יכולים לראות את המהלך הגדול לאחר זמן. חישבו על סיטואציות כאלה, בהן הצלחתם לבסוף לראות מגמה חיובית של התהליך על אף הקושי.

סיכום

ספר ירמיהו מסתיים עם קובץ נבואות לגויים, שלכאורה הוא עוד קובץ של נבואות פורענות קשות, המכוונות לגויים. אולם מתברר שלקובץ הנבואות לגויים יש מסר חשוב לעם ישראל ולעולם כולו. נבואות אלה מרחיבות את המבט ומבהירות שהמהלכים המתרחשים אינם פרטיים ואפילו לא לאומיים אלא הם מהלכים אוניברסאליים גדולים. מתוך ההתבוננות במהלכים ההיסטוריים מנקודת מבט רחבה מתאפשרת ההכרה בכך שה' הוא השולט בעולם והוא המוביל את המהלכים הגדולים של ההיסטוריה; מטרת נבואות הגויים היא להביא להכרה בה' ובצדק האלקי המתבטא במהלכים ההיסטוריים, ולחזק את האמונה של עם ישראל בישועה שתגיע לאחר מפלת העמים המשעבדים אותם. בסופו של דבר, המהלך האלקי הגדול אמור להביא את כל העמים להכרה בה', כפי שאומר ירמיהו: **בְּעֵת הַיָּאִ יִקְרָאוּ לִירוּשָׁלַם כְּפֶאֱ ה' וְנִקְווּ אֵלָיָה כָּל הַגּוֹיִם לְשֵׁם ה' לִירוּשָׁלַם וְלֹא יִלְכוּ עוֹד אַחֲרֵי שְׂרִירוֹת לְבָם הָרָע: (ג', יז).**

להרחבה

[מתן על הפרק - דפי לימוד לירמיהו פרקים מ"ז-מ"ח](#)

[מתן על הפרק - דפי לימוד לירמיהו פרקים מ"ט - נ'](#)

[מתן על הפרק - דפי לימוד לירמיהו פרקים נ"א-נ"ב](#)

[שיעור מאת חנן פורת על פשר הנבואות לגויים בישעיהו, ירמיהו, יחזקאל ועמוס](#)

[מאמר מאת פרופ' ישראל רוזנסון על ירמיהו כנביא לגויים, ועל השגחת ה' על ישראל ועל העמים](#)

[מאמר מאת הרב יהודה שביב על הנבואה למצרים](#)

[סרטון מאת דוד נתיב על המסר של נבואות הגויים לעם ישראל](#)

הקדמה לקראת השבוע הבא

בשבוע הבא נפתח את הלימוד בספר יחזקאל.